

KÖZLEMÉNYEK

BALLA TIBOR

ZSIDÓ TÁBORNOKOK AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA HADEREJÉBEN, 1868–1918

Az Osztrák–Magyar Monarchia haderejéről, annak dualizmus alatti fejlődéséről, első világháborús szerepléséről az utóbbi évtizedekben számos publikáció látott napvilágot. A Habsburg-birodalom tisztikarának 1868–1918 közötti társadalmi és politikai történetét többen is feldolgozták,¹ az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar elitjébe tartozó személyekről is született a közelmúltban monográfia.² Ennek ellenére a császári és királyi tábornoki karra vonatkozóan még számos kutatási részterület feltáratlan.

Tanulmányomban egy korábban a magyar, illetőleg a nemzetközi hadtörténetírás által tudományos igényességgel nem vizsgált témakör, az egységes osztrák–magyar tábornoki karon belüli viszonylag szűk csoport, az 1868 és 1918 között tábornokká kinevezett zsidó származású tisztek életpályájának vizsgálatára és közzétételére, valamint az azokból levonható fontosabb következtetések megfogalmazására, rendszerbe foglalására vállalkozom.

Zsidó származású tisztek és tábornokok a Habsburg-monarchia haderejében

A Habsburg-birodalom volt az első Európában, amely 1788-ban beengedte tisztikarába a zsidókat. Az Osztrák–Magyar Monarchia létrejötte és az 1868-ban német mintára végrehajtott véderőreform lehetővé tette a tartalékos tiszti rendszer bevezetését. Attól kezdve a század végéig gyorsan nőtt a zsidók száma a tisztikarban, majd a századfordulótól 1914-ig csökkent. 1897-től az osztrák–magyar hivatalos statisztika a hivatásos és tartalékos tiszteket megkülönböztette, a közös hadseregben 178 zsidó hivatásos fő- és törzstiszt szolgált, ami a tisztek összlétszámának 1,2%-át tette ki. Abban az évben a zsidó hivatásos katonai tisztviselők száma 369, az összlétszám 12,7%-a volt. 1911-re a zsidó fő- és törzstisztek száma 109-re, a létszám 0,6%-ra, a zsidó hivatásos katonai tisztviselőké pedig 251-re (7,4%) csökkent. A porosz hadseregben ezzel ellentétben egyetlen hivatásos zsidó tiszt sem szolgált. A fegyvernemek közötti megoszlásuk a következő volt 1911-ben: az egészségügyieknél szolgáló hivatásos tisztek 1,9%-a, a gyalogságnál 0,8%-a, a lovaságnál mindössze 0,1%-a (összesen két fő) volt zsidó.

1897-ben a közös hadseregben 1993 zsidó tartalékos tisztet tartottak nyilván, ami az egész tartalékos tisztikar 18,7%-át tette ki. Ugyanabban az esztendőben a hadseregben 680 zsidó tartalékos katonai tisztviselő volt, akik annak a szolgálati ágak 21%-át jelen-

¹ Deák 1993.; Hajdu 1999.

² Balla 2010.

tették. 1897-ben a Monarchia haderejének minden ötödik tartalékos tisztje és közel minden negyedik tartalékos katonai tisztviselője zsidó vallású volt. 1911-re már csak 1871 zsidó tartalékos tiszt (17%) szolgált a hadseregben, de még ez is sokszorosa volt például az orosz és a német hadseregben szolgáló zsidó tartalékos tisztek számának. A magyar királyi honvédség tartalékos tisztikarának egyharmadát tették ki a zsidó származásúak. 1911-ben a vonatszolgálatnál megközelítőleg minden harmadik (30,3%), a vártüzérségnél minden ötödik (20%) tartalékos tiszt zsidó volt. A lovasságnál arányuk csupán 6,2% volt. A zsidó tartalékos tisztek és tisztviselők nagy számának magyarázata abban keresendő, hogy a zsidók között magas volt a tanultak száma.³

Az első világháborúban 25 000 zsidó tiszt szolgált a Monarchia haderejében,⁴ közülük 1000 fő hunyt el a harctéren vagy sebesülés következtében.⁵ Ezt összehasonlítva a dunai birodalom háború alatt elesett tisztjeinek 15 408 főnyi létszámával⁶ 6,5%-os halálozási arányt kapunk eredményként.

Ausztria–Magyarország uralkodója, Ferenc József nagyfokú vallási türelmet tanúsított és nagyra becsülte a zsidók – köztük a tábornokok – lojalitását.⁷

Az osztrák–magyar haderő az antiszemita befolyásokkal szemben ellenállónak bizonyult. Mindez a tiszti- és tábornoki kar hagyományosan nemzetek feletti beállítottságával függött össze, vagyis hogy a tisztikar nem egyetlen nemzetiséggel, hanem az összm monarchiával és a dinasztiaiával szemben érezte magát elkötelezettnek. A haderőben egyszerűen nem volt helyük a vallási vagy nacionalista előítéleteknek.⁸ A keresztény és zsidó hivatásos tisztek viszonya korrekt volt.⁹ A birodalom fegyveres erejében a nem kikeresztelkedett zsidó tisztek és tábornokok is karriert tudtak befutni, ami más európai ország haderejével összehasonlítva kivételnek számított.

A zsidó származású tábornokok kisebbik része kikeresztelkedett pályafutása különböző időpontjaiban, de akadt, aki csak karrierje végén szánta rá magát erre a lépésre. A kikeresztelkedés nem számított feltétlen követelménynek ahhoz, hogy valaki tábornokká lehessen. A nem kikeresztelkedett zsidó tisztek számára a tiszti karrier általában a dandárparancsnokság és a vezérőrnagyi rang eléréséig tartott.

Ha egy zsidó tiszt pályája során keresztény hitre tért, keresztény középosztályi családba nősült, mindenesetre előnyére szolgált.¹⁰ A kikeresztelkedettek közül többen magas pozícióba kerültek az első világháború idején.

³ Deák 1993. 216–220. o. 1910-ben a Monarchia egészében 2 258 013 zsidó vallású élt, abból Ausztriában 1 313 687, a történelmi Magyarországon 932 458 fő, az össznépesség 3,9 százaléka. Vö.: Bihl 1980. 882–883. o.

⁴ Deák 1993. 246. o. Az európai államok haderejében jelentős számú zsidó katona szolgált a Nagy Háborúban: 500 000 az orosz hadseregben, 100 000 a német haderőben, 300 000 az osztrák–magyar fegyveres erőben, 41 500 a brit, 35 000 a francia hadseregben. Rechter 2014. 14. o.

⁵ Bihl 1980. 946. o. A háborúban elesett zsidó tisztek pontos számát nem lehet megállapítani, az ezer fő nyilvánvalóan becsült szám.

⁶ Deák 1993. 244. o.

⁷ Példaként említhetjük erre Eduard Schweitzer címzetes altábornagyot, akiről feljegyezték, hogy öregkorában rendszeresen eljár a budapesti zsinagógába, kóser háztartást vezetett és engedélyt kapott arra, hogy ne kelljen vallásilag tiltott ételt fogyasztania, ha együtt étkezett az uralkodóval. Alexander Eiss vezérőrnagy idős-korára egy ideig Theodor Herzl munkatársaként ténykedett a cionista mozgalomban, tábornoki egyenruhában járt el számos cionista gyűlésre. Vö.: Deák 1993. 222–224. o.

⁸ Schmidl 1989. 60. o.

⁹ Deák 1993. 221. o.

¹⁰ Hajdu 1999. 186. o.

A Monarchia haderejének legismertebb, valamint legmagasabb rangot és beosztást elért, zsidó származású tábornoka báró Hazai Samu vezérezredes volt, aki szinte pályája végéig a magyar királyi honvédségben szolgált, amely nagy jóindulattal viseltette a zsidók iránt. (Ennek oka főként az volt, hogy a másodvonalbeli haderőnek számító honvédségben nagy hiány mutatkozott jól képzett tisztekben és tisztjelöltekben, illetőleg magyar részről meg akarták gyorsítani a zsidók asszimilációját a magyar nemzethez. A magyar zsidó elit tagjai közül sokan a legtüzesebb, lehangosabb magyar hazafiak közé tartoztak.) Hazai 1876-ban keresztelkedett ki és eredeti nevét (Kohn) akkor magyarosította. 1910–1917 között magyar honvédelmi miniszter, majd 1917 februárjától az osztrák–magyar fegyveres erő mozgósítási és ellátási főnöke, egyben a vezérkari főnök után a haderő második legfontosabb tisztje volt.¹¹

A második legmagasabb rangú zsidó származású tábornok, pilisi Kornhaber Adolf címzetes gyalogsági tábornok pályája nagyobbik részében szintén a magyar királyi honvédségben szolgált. A honvédséghez történt áthelyezése és 1896. novemberi őrnagyi előléptetése után vette fel a református vallást, az első világháborúban hadosztályparancsnokként, valamint a Honvéd Főparancsnokság adlátusaként vált neve ismertté.

A zsidó tábornokok életrajzaiból levonható következtetések

A Monarchia zsidó vallású tábornokainak (a tábornoki rangú katonáorvosokat¹² és katonai tisztviselőket¹³ nem tettem vizsgálatom tárgyává) pályafutását érdemes alaposabb, történeti-statisztikai, szociológiai szempontú elemzésnek alávetni, amelyből az alábbiakban megfogalmazott, korántsem teljes következtetések vonhatók le.

A vizsgálatom tárgyát képező zsidó vallású tábornokok kis csoportját két jól elkülönülő alcsoportra lehet osztani: a tiszti pályájukat még 1914 előtt lezárt és az első világháború kitörése előtt nyugdíjazott tábornokokra, valamint a Nagy Háború alatt végig, vagy csak egy ideig szolgált és a háború folyamán vagy legvégén nyugdíjazott generálisokra.

Az 1868 és 1918 között összesen 13 zsidó származású tiszt ért el tábornoki rangot. Közülük hat személy katonatiszti pályafutása még 1914 előtt lezárult és nyugállományba helyezték, hét fő az első világháborúban is szolgált, illetve annak folyamán ért el tábornoki rangot. Öt generális a háború alatt végig aktívan szolgált, egy főt még a világegés kitörése előtt nyugdíjaztak és annak során aktiváltak, egy személy pedig aktív szolgálati ideje alatt, még a háború vége előtt elhalálozott.

Csupán ketten változtatták meg nevük írásmódját: Hazai Samu eredeti neve Kohn, Maximilian Maendle pedig Mändl volt.

A tábornokok születésének időpontja az 1832 és 1861 közötti évekre esik. A legtöbben, összesen hatan, az 1850 és 1859 közötti években, hárman az 1830-as, ketten az 1840-es

¹¹ Deák 1993. 224. o.

¹² A Monarchia fegyveres erejében a legmagasabb rangot elért zsidó származású katonáorvos, professzor dr. Alois Pick (1859–1945) vezér-főtörzsorvos volt, rangja altábornagnak felelt meg. 1916–1918 között a katonáorvosi alkalmazó iskola vezetője volt Bécsben, a háború után a Bécsi Zsidó Hitközség elnöke volt. ÖBL 1979. 60. o.

¹³ Az egyik legismertebb közülük Siegfried Popper (1848–1933) General Schiffbauingenieur (szabad fordításban: vezér hajóépítő mérnök) volt, aki számos osztrák–magyar csatahajó, többek között a VIRIBUS UNITIS, a TEGETHOFF, a PRINZ EUGEN, továbbá a SZENT ISTVÁN dreadnought – a magyar gyárban valaha épült legnagyobb hajó – tervezője is volt. KA Marine Qualifikationsliste Popper, 4352. doboz.

években, ketten pedig 1860–1861-ben születtek. A generálisok több mint egyharmada (öt személy) a történelmi Magyarországon, nyolc fő pedig a Habsburg-birodalom osztrák tartományaiiban született. A születési hely Magyarországon belül szóródást mutat: két alföldi, egy dunántúli, egy felvidéki és egy erdélyi születésű volt közöttük. A birodalom osztrák feléből származók esetében három fő Galíciában, három Csehországban, kettő pedig Morvaországban látta meg a napvilágot.

A 13 zsidó tábornok közül csak öten tértek át más vallásra életük során, nyolcan végig megtartották hitüket. A kikeresztelkedés oka vélhetően a zsidóság XIX. század második felében megindult nagymértékű asszimilálódása, valamint a gyorsabb és fényesebb tiszti karrier lehetősége volt. A két – a tisztek számára a közös hadsereghez képest egyébként is gyorsabb előrelépést garantáló – magyar királyi honvédségnél szolgált és az általam vizsgált tisztközül a legmagasabb rangot elért későbbi generális viszonylag korán megtette ezt a lépést: Hazai Samu még 1876-ban, kadét korában keresztelkedett ki és vette fel a római katolikus vallást, pilisi Kornhaber Adolf 1896-ban a honvédséghez történt áthelyezése és őrnagyi kinevezése után tért át a református vallásra.

A tábornokok túlnyomó többsége (11 fő) megnősült és a kor szokásainak megfelelő családi életet élt. Simon Vogel és Leopold Austerlitz nőtlen maradt. Általában ugyanabból a társadalmi rétegből választottak házastársat, amelyből maguk is származtak. Rangon aluli vagy felüli nősülés nem volt jellemző. A házastársak többsége középrétegbeli kispolgári, értelmiségi családokból származott.

A tábornokok gyermekeinek száma sem érte el a korban szokásosat. Tíz főnek született gyermeke házasságából, három személynek nem. A családosok 2-5 gyermeket neveltek.

Az apa foglalkozását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy milyen társadalmi rétegből kerültek ki a zsidó tábornokok. A generálisok túlnyomó többsége középrétegekből (kis- és nagypolgári családok, katonai tisztviselők), értelmiségi családokból származott. Az osztrák–magyar tábornoki kar már a XIX–XX. század fordulóján középosztályi jellegű volt, ami később sem változott. A középosztályi családokban a gyermekek tiszti pályára irányítása általában véve a társadalmi ranglétrán történő előrelépésnek, felemelkedésnek, vagy a már elért szint biztosításának útját jelentette. A kispolgári, továbbá a civil és katonai kistisztviselői rétegből származóknak a tiszti hivatás tényleges társadalmi emelkedést jelentett, és a lehetőségekkel jelentős mértékben élni is tudtak.

A zsidó tábornokok több mint fele (hét fő) a katonatiszti pálya szakmai alapjait a haderő hadapródiskoláin (ahol főként a csapatszolgálatra készítették fel a leendő tiszteket), illetve kisebb részben (három fő) a katonai akadémiáin sajátította el. Csupán négy személy végezte el a császári és királyi vezérkar szakiskoláját, az 1852-ben felállított bécsi Hadiiskolát. (Az akadémiát és Hadiiskolát végzetek nagy eséllyel kerültek be a vezérkarba, és fejezték be tábornokként pályafutásukat). A katonai szakintézmények közül két fő a magasabb tüzérfolyamot végezte el. Katonai kollégiumot egy személy, katonai főreáliskolát egy fő, hadosztályiskolát egy személy, utász iskolaszázadot szintén egy fő végzett. Tartalékos tiszti és hivatásos tiszti kiegészítő vizsgát egy személy, Leopold Austerlitz tett.

A zsidó tábornokok német nyelvtudása kivétel nélkül tökéletes volt. Az osztrák–magyar haderőben vezényleti és szolgálati nyelvként használt német után legtöbben (négy fő) a magyart, egy személy a horvátot, egy fő a cseh nyelvet sajátította el tökéletesen.

A német után legtöbbször a magyart, a katonaiskolákban kötelezően tanult franciát, valamint az olaszt értették és használták valamilyen szinten. Többségük átlagosan két nyelven beszélt tökéletesen, a többi nyelvet vagy tanulmányaik során tanulták, vagy a közös hadsereg, illetve a honvédség vegyes etnikai összetételű ezredeiben szolgálva kényszerűségből sajátították el és ezrednyelvként (a valamely ezredben szolgálatot teljesítő legénység legalább 20%-ának anyanyelve) alárendeltjeikkel való mindennapos érintkezésben használták.

A Monarchia kitüntetései¹⁴ közül a legtöbbször a szolgálatban eltöltött idő után járó (általában 25, 30, 40 év), illetve az uralkodói jubileumokra, valamint a hadjáratokban vagy mozgósításban való részvétel okán adományozott,¹⁵ továbbá a hadi- vagy polgári érdemek után kapható kitüntetéseket birtokolták. Hadi érdemekért leggyakrabban a Katonai Érdemkereszt, az Osztrák Császári Lipót Rend, az Osztrák Császári Vaskorona Rend, a Katonai Érdemérem, az Osztrák Császári Ferenc József Rend különféle fokozatait, a Hadiérmeket, a világháború idején a Vöröskereszt Diszjelvényének különböző osztályait kapták meg az arra érdemesek. Általában véve minél magasabb rangot és szolgálati beosztást ért el valaki, annál több és magasabb fokozatú, illetve ritkább bel- és külföldi kitüntetés birtokosa volt.

A külföldi kitüntetések adományozása a legkülönfélébb alkalmakkor és indokkal történhetett, például a külföldi uralkodók, államfők, politikusok, katonai küldöttségek a Monarchiában, vagy az osztrák–magyar uralkodó, trónörökös kíséretében lévő tisztek és tábornokok, különféle katonai delegációk más országokban tett hivatalos látogatása,¹⁶ a különböző nemzetközi missziókban, külföldi nyelvtanfolyamon történő részvétel, az osztrák–magyar katonai attasék ténykedése más országokban, a világháború idején pedig a német, bolgár, török szövetségesekkel együtt végrehajtott hadjáratokban való részvétel, mind alkalmat teremtett az arra érdemesek kitüntetésére, amely a Központi Hatalmak országai által viszonyossági alapon történt. A zsidó tábornokok közül tíz fő kapott valamilyen külföldi kitüntetést. Általánosságban elmondhatjuk, hogy pályafutásuk ideje alatt a legtöbbször a szövetséges Németország, illetve a Monarchiával szomszédos vagy távolabbi európai államok kitüntetéseit viselhették.

A rendelkezésre álló adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a tábornokok több mint kétharmada (9 fő) viselt öröklött, vagy a birodalom uralkodója által adományozott osztrák, illetve magyar nemesi címet vagy rangot. Hazai Samu magyar bárói rang, három fő osztrák lovagi cím birtokosa volt (két személy saját jogon, egy pedig öröklött címen), három fő osztrák, kettő pedig magyar nemesi címet és előnevet birtokolt. Leopold Austerlitz bölcsészdoktori címmel büszkélkedhetett. Hazai vezérezredes titkos tanácsosi és ezredtulajdonosi címet is kapott az uralkodótól.

¹⁴ Az osztrák–magyar kitüntetések felsorolásánál mindenütt ragaszkodtam a világháború idején általánosan elfogadott, az eredeti forrásokban valamint a közös hadsereg tiszti személynévszámban szereplő német rövidítésekhez és elnevezésekhez. Az egyes korábban kapott kitüntetésekhez az 1917–1918 folyamán, utólagosan adományozott hadidíszítmények és kardok is feltüntetésre kerültek.

¹⁵ A legfontosabbak a Katonai Tiszti Szolgálati Jel I–III. osztálya, a Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára 1898, a Katonai Jubileumi Kereszt 1908, a Boszniai-Hercegovinai Emlékérem voltak.

¹⁶ Vogel Simon pl. XIII. Alfonz spanyol király 1906-ban, Madridban lezajlott esküvőjén képviselte a 38. közös gyalogezredet, amelynek a spanyol uralkodó volt az ezredtulajdonosa. Látogatása során két spanyol kitüntetésben is részesült.

A birodalom hadserege 1867 és 1914 között élte át fennállásának egyik leghosszabb békeidőszakát, a tiszteknek hosszú évtizedeken át nem volt módjuk a harctéren megmérteni alkalmasságukat, az évente megrendezett hadgyakorlatok pedig alig, vagy egyáltalán nem hasonlítottak a korszerű háborús harchelyzetekre. A legtöbb zsidó származású tábornokra jellemző volt a háborús tapasztalatok hiánya, csupán kisebb részük (5 fő) vett részt a Habsburg-monarchia által vívott dinasztikus háborúkban és hadjáratokban, megszálló hadműveletben, azonban közülük is csak négy személy harcolt ütközetben vagy csatában, egy fő jelen volt ugyan, de nem szagolt puskaport. Legtöbben (négy-négy fő) az 1866-os itáliai és Poroszország elleni hadjáratnak, illetőleg Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációjának voltak részesei. Ketten az 1859-es piemonti-francia–osztrák háborúban harcoltak, egy fő az 1849-es magyarországi hadjáratnak volt résztvevője. Hárman több háborúban, illetve hadjáratban (1849, 1859, 1866, 1878) is részt vettek.

A generálisok előmenetelét és az általuk elért legmagasabb katonai rangok megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy minél magasabb rangot ért el, számuk annál kisebb. A zsidó tábornokok közel felét a vezérőrnagyok (6 fő), közel harmadát a címzetes vezérőrnagyok (négy személy) tették ki. Feltűnő, hogy a három legmagasabb rangot viselő generális magyar születésű volt: Hazai Samu a vezérezredesi rangot érte el, öt rangban Kornhaber Adolf címzetes gyalogsági tábornok követte, majd Eduard Schweitzer címzetes altábornagy következett. Az izraelita generálisok közel fele (összesen 6 fő) csupán címzetes rangokat¹⁷ viselt.

Előléptetésük megfelelt az általános előléptetési ütemnek. Az előléptetések békeidőben általában május és november elsejével, rangsorban történtek. A közös hadseregben a közös hadügyminiszter, a két honvédségnél a honvédelmi miniszter tett javaslatot az uralkodónak. Őrnaggyá azokat a tiszteket rukkoltatták elő, akiket méltónak tartottak arra, hogy pályafutásukat ezredesekként vagy tábornokokként fejezzék be, továbbá sikeresen elvégezték a megfelelő különleges előkészítő tanfolyamot. A tényleges vagy címzetes tábornokok és ezredesek az uralkodó által aláírt parancsot kaptak.¹⁸ A zsidó generálisok csoportjában természetesen akadt példa soron kívüli előléptetésre is, ketten hadjáratban, illetve a hátszágban szerzett érdemeikért soron kívüli előléptetésben részesültek. Alexander Eiss hadnagyot az 1859. június 4-én lezajlott magentai csatában tanúsított vitézségéért Ferenc József még aznap főhadnaggyá léptette elő. Vogel Simon a Monarchia összes hadapródiskolájában 1872-ben tanulmányaikat befejezettek közül a legjobbként végzett, ezért 1873. május 1-jén soron kívül hadnaggyá léptették elő.

¹⁷ Az arra érdemes tábornokokat aktív szolgálatuk végén betöltött rangjuknál egy rendfokozattal magasabban nyugdíjazták. Ez a címzetes rang azonban nem járt több nyugdíjjal, csak kissé nagyobb presztízzsel.

¹⁸ Néhány tiszt előléptetését visszatartották egy évre, ha képzettségük, vezetési gyakorlatuk nem bizonyult elegendőnek, vagy nem tanulták meg az ezrednyelvet, ismét másoknak a jellemét ítélték kiforratlannak. A honvédségnél gyorsabban lehetett előre lépni, pl. az 1890-es években a Ludovikát végzett hadnagyból 9 év alatt lehetett százados, megelőzve a k.u.k. tisztek avanszálásának tempóját. Vö.: *Hajdu* 1999. 104. o. A honvédséghez vagy a Landwehrhez történt áthelyezés előnyös volt a tisztek számára, hiszen az többnyire vagy azonnal, vagy néhány hónap múlva előléptetéssel járt.

A közös hadseregben és a honvédségnél minden évben megrendezésre került ún. őszi gyakorlatokon a csapatok és a légénység kiképzése mellett többek között az előléptetendő tisztek alkalmasságát is kipróbálták a gyakorlatban, amely általában a korábbinál magasabb szervezeti egységek, csapatok vezetését jelentette. Elöljáróik szigorúan véleményezték teljesítményüket, amely befolyásolhatta a magasabb rangba történő előrelépésüket vagy annak elmaradását.

A tábornokok közül hatan közkatonaként kezdték pályafutásukat, öt fő a császári-királyi, illetve a közös hadseregben, egy fő pedig a magyar királyi honvédségben. Kettőn egyéves önkéntesként kerültek a haderő kötelékébe, akiket később aktiváltak. Utóbbiak a rangsorban általában utolérték azokat a pályatársaikat, akik eleve hivatásos tisztként kezdték szolgálatukat.

A vezérkari képezést szerzett tisztek általában gyorsabban haladtak előre a katonai hierarchiában, de ez nem mindenkinél érvényesült. Eduard Schweitzer például nem került be a vezérkarba, annak ellenére, hogy elvégezte a bécsi Hadiiskolát.

Német mintára 1915-ben vezették be – a korábban nem létező – vezérezredesi rangot a Monarchia hadseregében. Hazai Samu, a zsidó származású tábornokok közül egyedülként, 1916. november 1-jén lett vezérezredes.

A Monarchia haderejében a gyors előléptetés kulcsa, döntő tényezője az iskolai végzettség és a felsőbb fokú továbbképző tanfolyamok elvégzése volt. Akik valamilyen al- és/vagy főreáliskolán, majd ezt követően valamelyik katonai akadémián végeztek, azoknak nagyobb esélyük volt a Hadiiskolára, utána pedig a vezérkarba való bejutásra, ahonnan végül a tábornokok kerültek ki. Valamelyik jó iskolába történő felvétel és a tanulmányi eredmény függött a tisztjelölt társadalmi származásától, a szülői ház kulturális légkörétől, a tiszt apjának hivatalos összeköttetéseitől. A tiszt karrier így részben, közvetve és nem kizárólagosan egy társadalmi osztályhoz vagy réteghez tartozás függvénye volt.¹⁹ A felekezeti vagy nemzetiségi hovatartozásnak azonban semmiféle szerepe sem volt a tiszt karrier alakulásában.

Az izraelita generálisok közel kétharmada (8 fő) végig csapattiszti beosztásokat töltött be pályája során, öt személy pedig felváltva szolgált vezérkari és csapattiszti beosztásokban. Az első világháborúban szolgáló hét tábornok közül két fő végig a hátszágban, négy pedig felváltva a fronton és a hátszágban szolgált, egy személy végig a fronton harcolt. Közülük öt fő végig aktívan szolgált az első világháború során, két tábornokot aktiváltak és alkalmaztak valamilyen beosztásban a háború alatt még 1914 előtt vagy után bekövetkezett nyugdíjazásból, illetőleg várakozási illetékekkel szabadságot állományból.²⁰

A leghosszabb ideig – több mint 47 évet – Alexander Eiss, továbbá Hazai Samu (45 éven át) szolgált megszakitás nélkül.

A tábornokok közül tiszt pályafutása során végig a gyalogságnál, illetve a vadászoknál szolgált nyolc fő, a gyalogságnál és vezérkari beosztásokban két fő, a csendőrség kötelékében egy fő, a tüzérségnél és tüzér-műszaki vezérkari beosztásokban pedig két fő.

Pályája során 8 generális végig a császári (és) királyi hadseregben, egy fő mindvégig a magyar királyi honvédségben, egy fő a közös hadseregben és a honvédségben, két fő a császári (és) királyi hadseregben és a császári-királyi Landwehrben, egy személy pedig végig a császári-királyi csendőrségnél teljesített szolgálatot.

Nyolc tábornokot még 1914 előtt nyugdíjaztak, közülük kettőt az első világháború alatt aktiváltak. A Nagy Háborúban szolgált generálisokat a világháború befejezése után, 1918. december 1-jén (két személy), vagy 1919. január 1-jén (három fő) helyezték végleg nyugállományba. Maximilian Maendl nyugdíjazására (olasz hadifogságba esése és onnan

¹⁹ Deák 1993. 234–236. o.

²⁰ Ide azok tartoztak, akiket egészségügyi felülvizsgálat után szolgálatra alkalmatlannak minősítettek. Az egészségügyi okokból történt fizetett szabadságolás időtartama általában 3–12 hónap volt.

1919-ben történt hazatérése miatt) csak 1919. szeptember 1-jén került sor. Az 1914 előtt nyugdíjba vonultak és az első világháború idején szolgálók nyugdíjazásuk időpontjában egyaránt az 50-es éveik végén, illetőleg a 60-as éveikben jártak.

A legtöbb zsidó származású tábornok Ausztriában (hat fő) telepedett le. Túlnyomó többségük (öt személy) Bécsben lakott, a nyugdíjas tisztok és tábornokok által kedvelt Grazban pedig egy fő. A történelmi Magyarország területén öt – mindannyian Budapesten –, Csehszlovákiában pedig egy tábornok élte nyugdíjas életét.

A zsidó tábornokok halálozási dátumait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy azok egyenletlenül oszlanak meg az 1907 és 1942 közötti időszakban. 1914 előtt két fő, 1914 és 1918 között hárman, a legtöbben (öt fő) az 1920–1929 közötti években, hárman pedig 1937 és 1942 között távoztak egykori bajtársaik köréből. Elhalálozásuk időpontjában életkoruk átlagosan 60-70 év között volt, de hárman 80 évesnél idősebb korokban szenderültek jobblétre. Ausztria területén heten (közülük öten Bécsben), Magyarországon négy fő – mindnyájan Budapesten –, egy fő Franciaországban, egy fő pedig Csehszlovákiában hunyt el közülük.

A legtöbben természetes öregedés vagy betegség következtében távoztak az élők sorából. Nyugdíjazásuk után még átlagosan 10-15 (a legtovább Alexander Eiss, aki 25, Hazai Samu pedig 24) évig élvezték a nyugdíjas éveiket. Aktív szolgálati ideje alatt csak egy fő, Eugen Schlesinger hunyt el.

Összegezve az elmondottakat kijelenthetjük, hogy az 1868 és 1918 között tábornoki rangot viselt zsidó származású tisztok többsége aktívan szolgált az első világháborúban. A birodalom Lajtán túli tartományaiiban és a XIX. század 40-es és 50-es éveiben született, közel kétharmaduk élete végéig zsidó vallású maradt, túlnyomó többségében nős és családos volt, 2-5 gyermeket nevelt, középrétegekből és értelmiségi családokból származott. Nagyobb részük hadapródiskolát, néhány közülük katonai akadémiát és vezérkari szakiskolát végzett, 3-4 nyelven beszélt, számos osztrák–magyar és kevesebb külföldi kitüntetéssel bírt. Többségük öröklött vagy saját jogon szerzett nemesi címet, illetve rangot birtokolt, háborús tapasztalatokkal nem, vagy csak alig rendelkezett, az átlagosnak megfelelő ütemben lépett előre a ranglétrán. Többségük tényleges tábornoki (vezérőrnagyi) rangokat viselt. Csupán két fő jutott be közülük a világháborús osztrák–magyar tábornoki kar elitjébe.²¹ Kétharmaduk pályája során végig csapatbiztonsági beosztásban szolgált a közös hadsereg gyalogságánál és vadászcsapatainál. A legtöbben Ausztriában, illetve Magyarországon éltek nyugdíjas éveiket. Főként az első világháború utáni évtizedekben, 60 és 70 éves koruk között hunytak el.

A Monarchia tábornoki karán belül – Hazai vezérezredest kivéve – nem töltötték be meghatározó szerepet, mindenesetre kiváló példát szolgáltatottak az Ausztria–Magyarország haderejében a tisztekkel és tábornokokkal szemben megnyilvánuló vallási türelemre.

Az 1868 és 1918 között tábornoki rangot elért, zsidó vallású tisztok életrajzai az alábbiakban következnek.

²¹ A tábornoki kar elitjébe a címzetes és tényleges gyalogsági és lovassági tábornokok, valamint tábornagyok, a vezérezredek, továbbá a tábornagyok tartoztak.

ADATTÁR

Auspitz, Leopold címzetes vezérőrnagy 1838. december 5-én született a morvaországi Nikolsburgban. 1857. 09. 12-én a zsidó vallásról áttért a római katolikus hitre. Nős volt, két fiú és egy lány édesapja. Apja polgár²² volt. Hét gimnáziumi osztályt végzett Bécsben, 1854–57 között a cs. kir. 54. gyalogezred hadapródiskoláját végezte el, 1868–69-ben a bécsi Hadiiskola hadászat és vezérkari szolgálat tárgyait hallgatta, amelyekből levizsgázott. Németül tökéletesen, olaszul a szolgálat igényeinek megfelelően, franciául és angolul szükségképpen beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1874. 03. 26. KM, 1874. 04. 30. MVK3, 1877. 06. 09. D1, 1895. 11. 01. EKO-R3.

1859-ben mint a vezérkarba és a 4. hadtest parancsnokságra, valamint az 1. és 2. hadsereg parancsnokságra beosztott hadnagy vett részt az itáliai hadjáratban, de ütközetbe nem került. 1866-ban az 54. gyalogezred főhadnagyaként vett részt a Poroszország elleni hadjáratban, de ütközetbe nem került. 1878-ban Bosznia-Hercegovina megszállásában a 49. gyalogezred századosaként és századparancsnokként vett részt, de ütközetbe nem került.

1854. 10. 11-én önkéntes hadapród a cs. kir. 54. gyalogezredben Olmütz, Brünn, Velence, Padua, Pola, Komárom, Bécs, 1857. 10. 06. másod osztályú hadnagy alakulatánál, 1859. 07. 01. első osztályú hadnagy alakulatánál, 1864. 03. 18. főhadnagy alakulatánál Pola, Komárom, Bécs, 1868. 04. 10. a cs. és kir. Vezérkar Nyilvántartó-, majd Hadművelési és Különleges Vezérkari Munkák Irodájában Bécs, 1871. 11. 01. másod osztályú százados beosztásában, 1875. 11. 01. első osztályú százados beosztásában, 1877. 12. 01. századparancsnok a cs. és kir. 49. gyalogezredben Iglau, Szarajevo, Capo d' Istria, Görz, 1881. 11. 01. őrnagy és a 3. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 49. gyalogezredben Salzburg, 1882. 11. 22. kiegészítő kerület és pótzászlóalj-keret parancsnok Salzburg, Sankt Pölten, 1886. 11. 18. a 2. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 49. gyalogezredben Salzburg, Sankt Pölten, 1887. 11. 01. alezredes alakulatánál, 1890. 03. 05. a 4. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 49. gyalogezredben Sankt Pölten, Bécs, 1891. 02. 08. a cs. és kir. Hadügyminisztérium elnöki irodájában Bécs, 1891. 05. 01. ezredes beosztásában Bécs, 1895. 11. 01. nyugdíjazás Bécsben, egyúttal vezérőrnagyi cím és jelleg adományozása, 1907. 02. 23-án hunyt el Bécsben.²³

Austerlitz, Leopold Dr. phil. vezérőrnagy 1858. december 17-én született Prágában. Élete végéig zsidó vallású volt. Nőtlen és gyermektelen volt. Apja polgár volt. Két évig műszaki, egy évig filozófiai tanulmányokat folytatott jó eredménnyel. 1879-ben tartalékos tiszti vizsgát tett Prágában. 1880–82 között matematikát és fizikát tanult a prágai egyetemen. 1889-ben tényleges tiszti kiegészítő vizsgát tett a cs. és kir. tüzérségi hadapródiskolán, 1894–96 között a magasabb tüzértanfolyamot végezte. Németül tökéletesen, angolul és olaszul jól, csehül a szolgálat igényeinek megfelelően beszélt, franciául is megértette magát.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1892. 09. 25. BMVM, 1898. 12. 02. MJM98, 1904. 09. 21. FJO-R, 1908. 04. 19. MVK3, 1908. 12. 02. MJK08, 1909. 07. 05. D3, 1915. 12. 15. FJO-OK (KD), 1917. 08. 04. D2, 1918. 09. 21. LO-R (KD).

A következő külföldi kitüntetését birtokolta: 1914. 11. 07. Német (Porosz) Vaskereszt II. osztálya.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1885. 03. 10. bölcsészdoktor.

1878. 10. 01-jén saját költséges egyéves önkéntes altüzér, 1879. 02. 06. egyéves önkéntes címzetes irányzó, 1879. 05. 26. egyéves önkéntes címzetes tizedes, 1879. 09. 30. tizedes címzetes tűzmeszter, 1879. 11. 01. tartalékos hadnagy a cs. és kir. 1. tábori tüzérezredben Theresienstadt, 1882. 04. 01. tartalékos hadnagyként áthelyezve a cs. és kir. 2. vartüzér zászlóaljhoz Theresienstadt, 1883. 09. 01. tanár a katonai főreáliskolán Mährisch Weisskirchen, ahol 1888. 05. 01-jén tar-

²² A tiszti minősítési lapokon az 1860-as és 1870-es években az apa foglalkozásának megjelölésére sűrűn használták a „polgár” kifejezést, ami általában azt jelentette, hogy nem nemes, nem katona és nem hivatalnok személyről volt szó. Vö.: *Hajdu* 1999. 194. o.

²³ KA Qualifikationsliste Auspitz 61. doboz; KA Grundbuchsblatt (GBBL) Diverse I. 6. doboz; KA Pensionsbuch Generäle IV. 33. o.; *Frühling* 1911. 3–4. o.; ÖBL 1974. 268. o.

talékos főhadnagy, 1888. 11. 01-jén hivatásos főhadnagy a katonai főrealiskola állományában Mährisch-Weisskirchen, 1892. 09. 01. a cs. és kir. 1. vartüzér zászlóaljban Trient, Franzensfeste, 1895. 05. 01. másod osztályú százados alakulatánál, 1896. 11. 01. századparancsnok a cs. és kir. 2. vartüzér ezredben Krakkó, 1897. 11. 01-jén első osztályú százados alakulatánál, 1898. 11. 01. a kancellária vezetője a vartüzér igazgató mellett Pola, 1900. 11. 01. beosztva a cs. és kir. tüzér főszemlélő mellé Bécs, 1905. 11. 01. őrnagy beosztásában, 1908. 05. 21. zászlóaljparancsnok a cs. és kir. 4. vartüzérezredben Pola, 1909. 05. 01. alezredes beosztásában, 1909. 11. 01. különleges alkalmazású törzstiszt a cs. és kir. 4. vartüzérezredben Pola, 1910. 05. 01. a Műszaki Katonai Bizottság 4. csoportjában Bécs, 1912. 05. 01-jén ezredes beosztásában, 1912. 11. 01. az újonnan felállított 8. vartüzér zászlóalj parancsnoka Bécs, 1913. 01. 17. a 4. csoport főnöke a Műszaki Katonai Bizottságban Bécs, 1914. 08. 01. a Műszaki Katonai Bizottság elnöke, egyidejűleg a bizottság 4. csoportjának főnöke Bécs, 1914. 11. 26.–12. 05. között a Belgrád ellen az északi szakaszon felvonultatott osztrák–magyar nehéztüzérség parancsnoka a szerb fronton, 1914. 12. 06. a Műszaki Katonai Bizottság elnöke, egyidejűleg a bizottság 4. csoportjának főnöke Bécs, 1915. 06. 01. a Műszaki Katonai Bizottság 4. csoportjának parancsnoka Bécs, 1915. 11. 01. vezérőrnagy beosztásában, 1917. 12. 01. meghatározatlan időre várakozási illetékel szabadságolva, de meghagyva beosztásában Bécs, 1918. 12. 01. visszahelyezve a várakozási illetékel szabadságolt állományba. 1919. 01. 01. nyugdíjazás Bécsben. 1924. 09. 09-én hunyt el Bécsben.²⁴

Eiss, Alexander Ritter von címzetes vezérőrnagy 1832. november 5-én született a morvaországi Pieslingben. Élete végéig zsidó vallású volt. Nős volt, három fiú és két lány édesapja. Apja polgár volt. Hat gimnáziumi osztályt végzett Pesten jó eredménnyel, 1853-ban a hadapródiskolát végezte a cs. kir. 6. tábori vadászzászlóaljnál. Németül tökéletesen, morva, szlovák és olasz nyelven jól, lengyelül a szolgálat igényeinek megfelelően, franciául és angolul valamennyit beszélt. Az alábbi osztrák–magyar kinttetések birtokosa volt: 1866. 07. 20. EKO-R3 (KD), 1870. 07. 20. D1, 1874. 03. 01. KM, 1890. 07. 01. D2, 1890. 07. 07. BMVM, 1895. 03. 19. LO-R, 1898. 12. 02. MJM98, 1908. 12. 02. MJK08, 1917. 05. 24. S z. BMVM, S z. EKO-R3 (KD).

A következő külföldi kinttetést birtokolta: 1885. 10. 16. Svéd Kardrend lovagkeresztje.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1884. 10. 18. lovagi cím.

1849-ben a magyarországi hadjáratban vadászként a következő csatákban vett részt: 07. 11. és 07. 14. Komárom, 08. 13. világosi fegyverletétel, 08. 17. Arad átadása; 1859-ben az itáliai hadjáratban hadnagy-főhadnagyként a következő csatákban vett részt: 06. 04. Magenta; 1866-ban az itáliai hadjáratban főhadnagyként a következő csatákban vett részt: 06. 24. Custozza, a Poroszország elleni hadjárat utolsó részében részt vett, de csatába nem került.

1848. 12. 27-én önkéntes vadász a cs. kir. 6. tábori vadászzászlóaljban Eger, 1851. 03. 01. járőrvezető, 1852. 05. 29. alvadász, 1853. 02. 30. hadapród a cs. kir. 6. tábori vadászzászlóaljban Tabor, 1855. 03. 24. másod osztályú hadnagy a cs. kir. 45. gyalogezredben Verona, 1859. 04. 13. első osztályú hadnagy, 1859. 06. 04. főhadnagy a cs. kir. 45. gyalogezredben Verona, 1859. 06. 31. a felső-ausztriai önkéntes vadász zászlóaljban, 1859. 10. 01. a cs. kir. 3. gyalogezredben Kremsier, 1860. 02. 01. a cs. kir. 70. gyalogezredben Besztercebánya, 1870. 05. 01. másod osztályú százados és századparancsnok a cs. és kir. 70. gyalogezredben Krakkó, 1873. 10. 01. századparancsnok a cs. és kir. 10. gyalogezredben Jaroslau, 1873. 11. 01. századparancsnok a cs. és kir. 3. gyalogezredben Olmütz, 1874. 11. 01. első osztályú százados és századparancsnok a cs. és kir. 3. gyalogezredben Olmütz, 1881. 11. 01. őrnagy és a 2. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 10. gyalogezredben Bécs, 1887. 11. 01. alezredes a cs. és kir. 10. gyalogezredben Bécs és Radymno, Przemysl, 1889. 04. 24. a cs. kir. 13. Landwehr zászlóalj parancsnoka Brünn, 1890. 03. 14. a cs. kir. 14. Landwehr gyalogezred parancsnoka Brünn, 1890. 11. 01. ezredes alakulatánál Brünn, 1896. 02. 01. nyugdíjazás Bécs, 1907. 07. 15. címzetes vezérőrnagy, 1910. 06. 01-től Badenben, 1910. 09. 30-tól Bécsben, 1912. 02. 01-től Badenben, 1913-tól Bécsben élt. 1921. 09. 12-én hunyt el Bécsben.²⁵

²⁴ KA Qualifikationsliste Austerlitz 62. doboz; KA GBBL Diverse I. 6. doboz; KA GBBL Diverse 9. doboz.

²⁵ KA Qualifikationsliste Eiss 554. doboz; KA GBBL Abgang 1921-94; KA Pensionsbuch Generäle IV. 187. o.; *Frühling* 1911. 4. o.

- Hazai Samu** báró, vezérezredes 1851. december 26-án született a Gömör-vármegyei Rimaszombaton. Eredeti neve Kohn Samuel volt, melyet 1876-ig használt, amikor a zsidó vallásról áttért a római katolikusra. Nős volt, két fiú és egy lány édesapja. Apja szeszgyáros nagykereskedő. Hat gimnáziumi osztályt végzett Rimaszombaton, majd kereskedelmi akadémiát Budapesten, 1873–74-ben a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia tisztképző, 1878–79-ben annak felsőbb tiszti tanfolyamát végezte Budapesten, 1879–81-ben pedig a Hadiiskolát Bécsben. Magyarul és németül tökéletesen, francia és szlovák nyelven a szolgálat igényeinek megfelelően beszélt.
- Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1898. 12. 02. MJM98, 1900. 03. 08. BMVM, 1901. 04. 28. D3, 1904. 06. 03. EKO-R3, 1908. 04. 10. LO-R, 1908. 12. 02. MJK08, 1911. 04. 28. D2, 1913. 08. 12. EKO-R1, 1915. 02. 03. MVK1. (KD), 1915. 03. 03. VSt-RK (KD), 1916. 06. 01. LO-GK, 1916. 08. 10. KD z. LO-GK, 1916. 11. 25. GMVM, 1917. 02. 19. GMVM (KD) m. WS, 1918. 08. 12. MVK3. (KD) in Br.
- A következő külföldi kitüntéseket birtokolta: 1909. 10. 19. Spanyol Katonai Érdemrend nagykeresztje, 1910. 11. 20. Porosz Vörös Sas Rend I. osztálya, 1913. 02. 13. Montenegrói Függetlenségi (I. Danilo) Érdemrend I. osztálya, 1915. 04. 12. Német (Porosz) Vaskereszt I. és II. osztálya, 1915. 12. 30. Bajor Katonai Érdemrend nagykeresztje kardokkal, 1916. 01. 17. Württembergi Korona Rend nagykeresztje kardokkal, 1916. 01. 29. Szász Albert Rend nagykeresztje csilaggal és kardokkal, 1916. 04. 05. Porosz Vörös Kereszt Érem II. és III. osztálya, 1917. 02. 20. Török Medzsidi Rend I. osztálya, Török arany Imtiaz Érem és Török Háborús Emlékérem (Vas Félhold).
- A következő címek és rangok birtokosa volt: 1910. 12. 14. titkos tanácsos, 1912. 09. 13. magyar bárói rang, 1910–17. a Nemzeti Munkapárt országgyűlési képviselője a losonci választókerületben, 1916. 02. 22. a cs. és kir. 46. gyalogezred tulajdonosa, 1922. 01. 07. a Magyar Királyi Állami Hadianyaggyár elnöke, 1925. a Magyar Katonai Írók Köre elnöke, 1927–1942 a magyar parlament felsőházának örökös élethossziglani tagja.
1873. 04. 01. honvéd, 1873. 06. 06. címzetes tizedes, 1873. 11. 09. címzetes szakaszvezető, 1874. 10. 01. címzetes őrmester, 1874. 11. 01. hadapród, 1876. 01. 01. hadapród-tiszthelyettes a m. kir. 51. honvéd gyalogzászlóaljban Jolsva, Budatin, Ógyalla, Besztercebánya, 1876. 05. 01. hadnagy és századparancsnok a m. kir. 51. honvéd gyalogzászlóaljban Jolsva, Budatin, Ógyalla, Besztercebánya, 1881. 11. 01. segédtiszt a m. kir. 78. honvéd gyalogdandár parancsnokságán Sátoraljaújhely, 1883. 05. 01. főhadnagy, 1883. 12. 01. a cs. és kir. VI. hadtest vezérkari osztályán Kassa, 1884. 10. 01. segédtiszt-helyettes a m. kir. III. honvédkerületi parancsnokságon Kassa, 1886. 10. 01. a m. kir. Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztályán Budapest, 1888. 05. 01. 2. osztályú százados beosztásában, 1889. 08. 18. 1. osztályú százados beosztásában, 1889. 10. 01. a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia hadseregszervezet és harcászat tanára Budapest, 1893. 10. 01. a m. kir. 9. honvéd gyalogezredben Kassa, 1894. 05. 01. a 3. zászlóalj megbízott parancsnoka a m. kir. 9. honvéd gyalogezredben Eperjes, 1894. 11. 01. segédtiszt a m. kir. III. honvédkerületi parancsnokságon Kassa, 1895. 05. 01. őrnagy beosztásában, 1896. 10. 15. a m. kir. honvéd törzstiszti tanfolyam tanára Budapest, 1897. 11. 01. alezredes beosztásában, 1900. 11. 01. ezredes beosztásában, 1902. 02. 18. a m. kir. honvéd törzs- és felsőbb tiszti tanfolyam megbízott parancsnoka Budapest, 1902. 10. 09. a m. kir. honvéd törzs- és felsőbb tiszti tanfolyam parancsnoka Budapest, 1904. 10. 28. a m. kir. Honvédelmi Minisztérium I. ügycsoportjának főnöke Budapest, 1907. 05. 01. vezérőrnagy beosztásában, 1910. 01. 17. magyar honvédelmi miniszter Budapest, 1910. 11. 01. altábornagy beosztásában, 1914. 08. 04. gyalogsági tábornok beosztásában, 1916. 11. 01. vezérezredes beosztásában, 1917. 02. 08. az osztrák–magyar fegyveres erők utánpótlási ügyeinek főnöke Bécs, 1918. 11. 03. rendelkezési állományba helyezve, 1918. 12. 01. nyugdíjazás Budapesten. 1942. 02. 10-én hunyt el Budapesten, 1942. 02. 13-án temették el a budapesti Farkasréti temetőben.²⁶

²⁶ Balla 2010. 153–155. o.

Kornhaber Adolf, pilisi, címzetes gyalogsági tábornok 1856. 04. 02-án született a galíciai Drohobycz-ban. 1896-ban tért át a zsidóról a református vallásra. Nős volt, három fiú édesapja. Apja altiszt volt. Négy gimnáziumi osztályt, 1872–74 között katonai kollégiumot végzett St. Pöltenben, 1874–78-ben a katonai akadémiát Bécsújhelyen, 1881–83 között pedig a Hadiiskolát Bécsben. Németül és magyarul tökéletesen, rutén és lengyel nyelven a szolgálat igényeinek megfelelően, franciául pedig szükségképpen beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1878. KM, 1898. 12. 02. MJM98, 1904. 09. 15. MVK3., 1903. 09. 01. D3, 1908. 12. 02. MJK08, 1909. 04. 15. EKO-R3, 1914. 03. 26. BMVM, 1915. 01. 18. D2, 1915. 02. 23. LO-R (KD), 1915. 07. 25. MVK2. (KD), 1916. 09. 13. BMVM, 1918. 07. 15. BMVM (KD), 1918. 09. 19. SMVM, az első világháború alatt utólag: S z. LO-R (KD), S z. MVK2. (KD).

A következő külföldi kitüntetést birtokolta: 1915. 09. 14. Német (Porosz) Vaskereszt II. osztálya.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1909. 02. 05. magyar nemesi cím és előnév.

1878-ban Bosznia és Hercegovina megszállásában hadnagyként a következő ütközetben vett részt: 09. 26–28. Livno körülzárása és bevétele.

1878. 08. 18. hadnagy, 1883. 05. 01. főhadnagy, 1890. 05. 01. 2. osztályú százados, 1892. 11. 01. 1. osztályú százados a cs. és kir. 26. gyalogezredben Esztergom, 1895. 04. 01. a m. kir. 20. honvéd gyalogezredben Nagykanizsa, 1896. 11. 01. őrnagy és a 3. zászlóalj parancsnoka a m. kir. 2. honvéd gyalogezredben Jászberény, 1900. 11. 25. a 4. zászlóalj parancsnoka a m. kir. 24. honvéd gyalogezredben Csíkszereda, 1901. 11. 01. alezredes beosztásában, 1905. 05. 01. ezredes beosztásában, 1905. 06. 08. a m. kir. 5. honvéd gyalogezred parancsnoka Szeged, 1910. 07. 28. beosztva a m. kir. V. honvédkerületi parancsnokságra Székesfehérvár, 1910. 11. 01. vezérőrnagy beosztásában, 1911. 03. 22. a m. kir. 81. honvéd gyalogdandár parancsnoka Székesfehérvár, 1912. 08. 07. felmentve, 1913. 03. 01. várakozási illetékekkel szabadságolva Pozsony, 1914. 04. 01. nyugdíjazás Pozsony, 1914. 06. 11. címzetes altábornagy, 1914. 11. 01. altábornagy, aktiválva és beosztva a m. kir. IV. honvédkerületi parancsnokságra Pozsony, 1914. 11. 22. a Kornhaber-csoport parancsnoka az orosz fronton, 1915. 01. 16. a m. kir. 51. gyaloghadosztály parancsnoka az orosz fronton, 1915. 10. 20. felmentve, 1915. 10. 27. a cs. és kir. 3. hadsereg menetalakulatainak szemlélője a szerb fronton, 1916. 04. 12. a cs. és kir. 3. hadsereg menetalakulatainak szemlélője az olasz fronton, 1916. 07. 21. a cs. és kir. 11. hadsereg kötelékében az olasz fronton, 1917. 05. 05. a cs. és kir. hadsereg gyalogsági és vadászcsapatainak továbbá egyéves önkéntes osztágnak felügyelője a temesvári hadtestparancsnokság területén Nagyvárad, 1917. 11. 11. a m. kir. honvédelmi miniszter rendelkezésére Budapest, 1918. 01. 15. beosztva a m. kir. Honvéd Főparancsnokságra Budapest, 1918. 02. 25. címzetes gyalogsági tábornok beosztásában, 1918. 11. 21. nyugdíjazás Budapesten. 1937. 08. 29-én hunyt el Budapesten, 1937. 08. 31-én temették el a budapesti Farkasréti-temetőben.²⁷

Lederer, Heinrich von Borszczewka vezérőrnagy 1861. július 31-én született a Sopron vármegyei Lakompakon. Élete végéig zsidó vallású volt. Nős volt és két fiú édesapja. Apja üzletember volt. Grazban végezte a hétéosztályos népiskolát, majd 1875–79 között a cs. és kir. gyalogsági hadapródiskolát a Graz melletti Liebenauban. Németül tökéletesen, magyarul a szolgálat igényeinek megfelelően beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1898. 12. 02. MJM98, 1901. 12. 21. BMVM, 1904. 05. 16. D3, 1912. 03. 28. MVK3., 1914. 10. 14. EKO-R3 (KD), 1915. 10. 22. LO-R (KD), 1916. 06. 05. MVK3. (KD), 1916. 11. 28. MVK2. (KD), 1917. 11. 28. BMVM m. S, 1918. 07. 20. EKO-R2 (KDS).

Az alábbi cím birtokosa volt: 1916. 07. 05. magyar nemesi cím és a borszczewkai nemesi előnév.²⁸ 1879. 05. 16. címzetes tizedes, 1879. 07. 06. címzetes szakaszvezető, 1879. 08. 18. hadapród, 1879. 09. 16. hadapród tizedes, címzetes szakaszvezető, 1880. 02. 01. hadapród-tiszthelyettes, 1881. 11. 01. hadnagy, 1887. 05. 01. főhadnagy a cs. és kir. 52. gyalogezredben Pécs, Kaposvár, 1893.

²⁷ Balla 2010. 188–189. o.

²⁸ KA Militärkanzlei Seiner Majestät (MKSM) 1916 2-1/12.

05. 01. 2. osztályú százados és századparancsnok, valamint különleges alkalmazású százados és az egyéves önkéntes iskola parancsnoka a cs. és kir. 52. gyalogezredben Budapest, Pécs, 1895. 11. 01. első osztályú százados alakulatánál, 1906. 05. 01. őrnagy és különleges alkalmazású törzstiszt a cs. és kir. 52. gyalogezredben Pécs, 1910. 05. 01. alezredes a cs. és kir. 83. gyalogezredben Komárom, Szombathely,²⁹ 1913. 05. 01. ezredes és a cs. és kir. 60. gyalogezred parancsnoka Eger,³⁰ 1915. 03. 31. három hónapra várakozási illetékkal szabadságolva, egyidejűleg a Vörös Kereszt és az egyéb önkéntes egészségügyi intézetek katonai szemléelője a kassai katonai parancsnokság területén Kassa,³¹ 1915. 07. 25. aktiválva, mint a 60. cs. és kir. gyalogezred parancsnoka az olasz fronton, 1915. 10. 05. a cs. és kir. 53. gyalogdandár megbízott parancsnoka az olasz fronton,³² 1917. 05. 01. vezérőrnagy és a cs. és kir. 53. gyalogdandár parancsnoka az orosz fronton, 1917. 12. 20. beosztva a cs. és kir. 27. tábori tüzérdandár parancsnokságra az orosz fronton, 1918. 01. 04. a cs. és kir. 53. gyalogdandár parancsnoka az orosz fronton, 1918. 07. a cs. és kir. 53. gyalogdandár parancsnoka az olasz fronton a háború végéig,³³ 1919. 01. 01. nyugdíjazás Budapesten. 1920. 12. 06. címzetes magyar királyi altábornagy.³⁴ 1941. október 22-én hunyt el Budapesten.

Maendl, Maximilian Rudolf Edler von Bughardt vezérőrnagy 1860. augusztus 16-án született a csehországi Horatitzban. Zsidó vallású volt, 1919. 12. 23-án Bécsben áttért a római katolikus hitre.³⁵ Nős volt, egy fiú és egy lány édesapja. Apja hoteltulajdonos. Az algimnázium három osztályát, a reáliskola két osztályát, Mährisch-Weisskirchenben a katonai főreáliskola két évfolyamát, 1878–80-ban a cs. és kir. gyalogsági hadapródiskolát végezte Innsbruckban. Németül tökéletesen, románul a szolgálat igényeinek megfelelően, magyarul, csehül és szerbül szükségképpen beszélt. Nevét csak 1915. 11. 24. óta használta Maendl formában, előtte Mändl volt. Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1898. 12. 02. MJM98, 1903. 09. 21. D3, 1904. 10. 12. BMVM, 1908. 12. 02. MJK08, 1913. 09. 21. D2, 1913. 10. 08. MVK3., 1915. 07. 11. MVK3. (KD), 1915. 09. 03. EKO-R3 (KD), 1916. 01. 18. BMVM, 1917. 01. 23. SMVM, 1917. 12. 17. LO-R (KDS), 1918. 11. 02. EKO-R2 (KDS), S z. EKO-R3 (KD), S z. MVK3. (KD), KDS z. SMVM, KDS z. BMVM.

A következő külföldi kitüntetést birtokolta: 1899. 10. 26. Spanyol Katolikus Izabella Rend lovageresztje.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1916. 05. 31. osztrák nemesi cím és az Edler von Bughardt előnév. 1878. 02. 21. egyéves önkéntes vadász, 1878. 09. 13. vadász címzetes járőrvezető, 1879. 03. 31. vadász címzetes alvadász, 1880. 09. 01. hadapród-vadász címzetes fővadász, 1882. 01. 01. hadapród tiszthelyettes az 1. számú tiroli vadászezredben Bregenz, Rovereto, Cles, Bozen, 1882. 11. 16. a cs. és kir. 51. gyalogezredben Kolozsvár, Abrudbánya, 1883. 01. 01. hadnagy alakulatánál, 1888. 05. 01. főhadnagy alakulatánál, 1890. 01. 01. várakozási illetékkal hat hónapra szabadságolva Meran, 1890. 08. 01. aktiválva a cs. és kir. 51. gyalogezredben Kolozsvár, Gorazda, Visegrad, Priboj, 1894. 11. 01. másod osztályú százados és a 4. század parancsnoka a cs. és kir. 51. gyalogezredben Kolozsvár, 1896. 05. 01. különleges alkalmazású százados a cs. és kir. 51. gyalogezredben (megbízva az ezredtörténet megírásával) Kolozsvár, 1896. 11. 01. első osztályú százados alakulatánál, 1899. 01. 07. a 13. század parancsnoka a cs. és kir. 51. gyalogezredben Kolozsvár, 1901. 09. 05. különleges alkalmazású százados alakulatánál, 1902. 10. 28. a 15. század parancsnoka alakulatánál, 1903. 11. 14. a 12. század parancsnoka alakulatánál Kolozsvár, Bécs, 1907. 11. 01. őrnagy és a 2. zászlóalj parancsnoka alakulatánál Bécs, 1909. 11. 10. a lő- és fegyver-szakanyagért felelős törzstiszt alakulatánál Bécs, 1910. 03. 01. a cs. és kir. 31. gyalogezredben Nagyszeben, 1910. 05. 11. a lő- és fegyver-szakanyagért felelős törzstiszt a cs. és

²⁹ KA MKSM 1910 71-1/1-4.

³⁰ KA MKSM 1913 71-1/1-3.

³¹ KA MKSM 1915 71-2/42.

³² KA MKSM 1915 71-2/120, 69-3/45.

³³ KA Qualifikationsliste Lederer 1708. doboz.

³⁴ RK 1920. 2143. o.

³⁵ KA GBBL NAR 294. doboz.

kir. 31. gyalogezredben Nagyszében, 1911. 05. 01. alezredes alakulatánál, 1913. 05. 01. különleges alkalmazású törzstiszt a cs. és kir. 74. gyalogezredben Reichenberg, 1914. 02. 04. a cs. és kir. 102. gyalogezredben Prága, 1914. 08. 01. ezredes és a cs. kir. 11. Landsturm gyalogezred parancsnoka az orosz fronton, 1916. 03. 02. a cs. kir. 21. Landsturm gyalogdandár megbízott parancsnoka az olasz fronton, 1916. 05. 31. a cs. és kir. 21. hegyidandár megbízott parancsnoka az olasz fronton, 1916. 10. 03. a cs. és kir. 21. hegyi dandár parancsnoka az olasz fronton, 1917. 11. 01. vezérőrnagy csapattesténél, 1918. 11. 03-án olasz hadifogságba esett csapattestével, 1919. 09. 01-ig olasz hadifogságban volt, 1919. 09. 01. nyugdíjazás Bécs. 1929. 02. 15-én hunyt el Roquebrune-ben (Cap-Martin mellett, Franciaország).³⁶

Midelburg, Leopold címzetes vezérőrnagy 1837. május 11-én született a galíciai Lipnikben. 1890. 07. 08-án a zsidó vallásról áttért a római katolikus hitre. Nős volt, két lány édesapja. Apja kereskedő volt. Négy reáliskolai osztályt végzett, 1867–68-ban a 20. gyaloghadosztály iskolát végezte Pesten nagyon jó eredménnyel. Németül tökéletesen, lengyelül jól beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1864. 12. 20. GVK, 1865. 07. 01. DIM, 1881. 09. 01. D1, 1894. 02. 03. FJO-R, 1896. 06. 22. D2, 1898. 12. 02. MJM98, 1900. 03. 21. BMVM, 1908. 12. 02. MJK08.

1856. 04. 21-én gyalogos a cs. kir. 56. gyalogezredben Wadowice, 1856. 05. 04. a cs. kir. 17. csendőr ezredben Krakkó, 1856. 11. 06. csendőr, 1857. 11. 01. al-tizedes, 1859. 04. 01. tizedes, 1859. 10. 01. őrmester a cs. kir. 17. csendőr ezredben Krakkó, 1860. 09. 01. a cs. kir. 4. csendőr ezredben Lemberg, 1866. 05. 01. a 12. országos csendőrparancsnokságon Krakkó, 1866. 05. 15. hadnagy alakulatánál, 1866. 06. 01. a cs. kir. 5. országos csendőrparancsnokságon Kassa, 1867. 06. 01. a cs. kir. 30. sorgyalogezredben Lemberg, Sanok, 1873. 07. 01. csendőr részleg parancsnok a cs. kir. 5. országos csendőrparancsnokságon Sanok, Rzeszow, Neu-Sandec, 1875. 11. 01. főhadnagy alakulatánál és csendőr részleg parancsnok Rzeszow, Neu-Sandec, 1884. 11. 01. másod osztályú százados alakulatánál és csendőr részleg parancsnok Neu-Sandec, Tarnopol, 1886. 11. 01. első osztályú százados alakulatánál és csendőr részleg parancsnok Tarnopol, Krakkó, 1894. 04. 17. megbízott törzstiszt külön beosztásban Przemysl, 1894. 05. 01. őrnagy a cs. kir. 5. országos csendőrparancsnokságon Przemysl, 1894. 06. 26. a cs. kir. 5. országos csendőrparancsnokság törzsében Lemberg, 1895. 04. 20. törzstiszt külön beosztásban Krakkó, 1895. 10. 22. a cs. kir. 5. országos csendőrparancsnokság parancsnokának helyettese Lemberg, 1896. 04. 09. a cs. kir. 14. országos csendőrparancsnokság parancsnoka Klagenfurt, 1896. 11. 01. alezredes beosztásában, 1898. 11. 01. ezredes beosztásában Klagenfurt, 1900. 04. 01-jén nyugdíjazás Grazban, 1908. 12. 07. címzetes vezérőrnagy. 1913. 11. 22-én hunyt el Grazban.³⁷

Schlesinger, Eugen Ritter von Benfeld vezérőrnagy 1854. augusztus 30-án született Nagyszébenben. Zsidó vallású volt, de áttért a római katolikus hitre. Nős volt, két fiú és két lány édesapja. Apja cs. kir. tisztviselő volt. 1871–75 között a Műszaki Katonai Akadémiát, 1879–81-ben a magasabb tüzérfolyamot végezte, mindkettőt Bécsben. Németül tökéletesen, franciául jól, csehül a szolgálat igényeinek megfelelően, olaszul szükségképpen beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1898. 06. 15. FJO-R, 1898. 12. 02. MJM98, 1907. 09. 25. EKO-R3, 1908. 12. 02. MJK08, 1911. 10. 28. BM, 1915. 08. 13. LO-R (KD), 1915. 08. 31. E.

A következő külföldi kitüntéseket birtokolta: 1900. 07. 12. Spanyol Katonai Érdemrend II. osztálya, 1904. 10. 18. Románia Csillaga Rend parancsnoki keresztje, 1905. 04. 05. Bolgár Szent Sándor Rend parancsnoki keresztje, 1908. 01. 28. Orosz Szent Anna Rend II. osztálya, 1911. 01. 28. Liechtensteini Kormányzasi Jubileumi Emlékérem, 1913. 10. 20. Spanyol Katonai Érdemrend nagykeresztje és a Norvég Szent Olaf Rend parancsnoki keresztjének I. osztálya, 1915. 08. 07. Német (Porosz) Vaskereszt II. osztálya.

³⁶ KA Qualifikationsliste Maendl 1865. doboz; KA VAS 969. doboz; KA Pensionsbuch Generäle V. 73. o.; ÖBL 1972. 404–405. o.

³⁷ KA Qualifikationsliste Midelburg 2051. doboz; KA GBBL NAR 305. doboz; KA Pensionsbuch Generäle IV. 191. o.; *Frühling* 1911. 4–5. o.; ÖBL 1974. 268. o.

1875. 09. 01. hadnagy a cs. és kir. 11. tábori tüzérezredben Bécs, Linz, 1881. 05. 01. főhadnagy alakulatánál, 1884. 05. 01. a cs. és kir. 7. vartüzérezredben Olmütz, 1885. 05. 01. szárnysegéd a cs. és kir. 28. nehéz ütegosztályban Olmütz, 1885. 09. 25. fogalmazótiszt a cs. és kir. Hadügyminisztérium 7. osztályán Bécs, 1889. 01. 01. másod osztályú százados beosztásában, 1892. 05. 01. első osztályú százados beosztásában, 1895. 08. 01. beosztva a löporgyárba Blumau, 1895. 11. 01. harmadosztályú tüzér főmérnök a cs. és kir. Hadügyminisztérium 7. osztályán Bécs, 1899. 11. 01. másodosztályú tüzér főmérnök, 1902. 05. 01. első osztályú tüzér főmérnök, 1908. 11. 01. tüzérfőmérnök beosztásában, 1908. 12. 19. a 7/P osztály elnöke a cs. és kir. Hadügyminisztériumban Bécs, amelyet 1916. 06. 20-án Bécsben bekövetkezett haláláig vezetett. Temetése másnap zajlott le. 1916. 07. 08. vezérőrnagy, 1908. 11. 05-i ranggal.³⁸

Schwarz, Karl Edler von vezérőrnagy 1859. május 16-án született a csehországi Neu-Bydžowban. Élete végéig zsidó vallású volt. Nős volt, gyermektelen. Apja polgár volt. Négy reáliskolai osztályt, a cs. és kir. 25. gyaloghadosztály bécsi előkészítő iskoláját, 1874–77 között a bécsi gyalogsági hadapródiskolát végezte. Német és cseh nyelven tökéletesen beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1898. 12. 02. MJM98, 1901. 09. 09. D3, 1907. 10. 08. MVK3., 1908. 12. 02. MJK08, 1913. 09. 29. D2, 1915. 04. 20. EKO-R3 (KD), 1916. 02. 28. MVK3. (KD), 1917. 04. 25. LO-R (KDS).

A következő külföldi kitüntetést birtokolta: 1916. 01. 17. Német (Porosz) Vaskereszt II. osztálya.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1917. 03. 16. osztrák nemesi cím és Edler von előnév.

1876. 05. 20. gyalogos, 1876. 07. 26. címzetes örvezető, 1876. 10. 16. címzetes tizedes, 1876. 12. 22. címzetes szakaszvezető, 1877. 07. 26. címzetes őrmester, 1877. 09. 15. hadapród, 1877. 10. 16. hadapród őrmester, 1878. 01. 01. hadapród-tiszthelyettes, 1878. 05. 01. hadnagy a cs. és kir. 18. gyalogezredben Königgrätz, 1883. 01. 01-jén főhadnagy a cs. és kir. 98. gyalogezredben Josefstadt, 1888. 03. 31-én a cs. kir. 13. Landwehr gyalogzászlóaljban Brünn, 1889. 05. 01. másod osztályú százados a cs. kir. 14. Landwehr gyalogzászlóaljban Iglau, 1890. 12. 01. a cs. kir. 13. Landwehr gyalogzászlóaljban Brünn, 1893. 05. 01. első osztályú százados alakulatánál, 1895. 05. 15. a 9. század parancsnoka a cs. kir. 13. Landwehr gyalogzászlóaljban Kremsier, 1898. 11. 01. a 11. Landwehr kiegészítő kerület parancsnoka a cs. kir. 11. Landwehr gyalogezredben Jičín, 1899. 05. 01-jén őrnagy alakulatánál, 1900. 07. 10. az 1. zászlóalj parancsnoka a cs. kir. 36. Landwehr gyalogezredben Kolomea, 1903. 04. 09. a 3. zászlóalj parancsnoka a cs. kir. 30. Landwehr gyalogezredben Hohenmauth, 1905. 05. 01. alezredes alakulatánál, 1908. 04. 19. a cs. kir. 16. Landwehr gyalogezred parancsnoka Krakko, 1908. 05. 01. ezredes alakulatánál, 1911. 08. 01. nyugdíjazás Bozen, 1913. 07. 19. címzetes vezérőrnagy, 1914. 08. 29. a cs. kir. Landsturm gyalogdandár parancsnoka Prágában, majd 1914. 11–12. hóban az orosz fronton Krakkónál, 1915. 01. védőszakasz és erődelem parancsnok Krakkóban, 1915. 03. 01. nyugállományú vezérőrnagy, 1915. 08. 01. az 1. szakasz parancsnoka a Száva biztosításánál a szerb fronton, 1915. 10. a róla elnevezett népfelkelő gyalogdandár parancsnoka a szerb fronton, 1916. 01. 17. a cs. és kir. 23. hegyi dandár parancsnoka az orosz fronton, 1916. 01. 30. a cs. és kir. 128. gyalogdandár parancsnoka az orosz fronton, 1916. 03. 15. szakaszparancsnok a Sztir mentén az orosz fronton, 1916. 05. 13. a cs. kir. 90. Landwehr gyalogdandár parancsnoka és szakaszparancsnok az orosz fronton, 1916. 09. 01. visszahelyezve a korábbi nyugállományba, 1918. 09. 28. aktiválva, és beosztva a prágai katonai parancsnokságon működő panaszbizottsághoz, 1918. 12. 31. visszahelyezve a korábbi nyugállományba Prágában, 1929. 11. 19-én hunyt el Brnóban, ott temették el izraelita szertartás szerint.³⁹

Schweitzer Eduard Ritter von címzetes altábornagy 1844. február 19-én született Gyöngyösön. Élete végéig zsidó vallású volt. Nős volt, három fiú és egy lány édesapja. Apja kereskedő volt. Négy gimnáziumi osztályt és kereskedelmi iskolát, 1867–69 között hadapródiskolát, 1880–82-

³⁸ KA Qualifikationsliste Schlesinger 2984. doboz; KA GBBL Abgang I/II. 4-74.; KA VAS 1496. doboz.

³⁹ KA Qualifikationsliste Schwarz 3113. doboz; KA GBBL Diverse 705. doboz; GBBL Diverse I. 282. doboz.

ben Hadiiskolát végzett, mindkettőt Bécsben. Németül és magyarul tökéletesen, franciául jól, oroszul és olaszul szükségképpen beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1878 KM, 1878. 12. 12. EKO-R3 (KD), 1891. D3, 1898. 12. 02. MJM98, 1901. D2, 1902. FJO-OK, 1905. 11. 01. BMVM.

A következő külföldi kitüntetéseket birtokolta: 1899. 01. 09. Orosz Szent Anna Rend II. osztálya gyémántokkal, 1899. 10. 19. Bolgár Szent Sándor Rend III. osztálya gyémántokkal, 1900. 09. 13. Perzsa Nap és Oroszlán Rend II. osztálya csillaggal, 1901. 02. 25. Szász-Weimari Fehér Sóllyom Rend parancsnoki keresztje, 1902. 03. 04. Orosz Szent Szaniszló Rend II. osztálya csillaggal.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1878. lovagi cím.

1866-ban a poroszok elleni hadjáratban altisztként az alábbi csatákban vett részt: 06. 28. Skalitz, 06. 30. Kassow, 07. 02. Horenowes, 07. 03. Königrätz, 07. 15. Tobitschau; 1878-ban főhadnagy ezredsegdtisztként Bosznia-Hercegovina megszállása során az alábbi ütközetekben vett részt: 08. 17–19. Kremenc-Crnici, 08. 21. Stolac, 09. 24–28. Klobuk.

1865. 04. 10. gyalogos a cs. kir. 32. gyalogezredben Pest, 1866. 07. 21. tizedes, 1866. 08. 31. őrmester, 1869. 01. 07. hadapród, 1870. 03. 24. hadapród-tiszthelyettes, 1870. 11. 01. hadnagy, 1876. 11. 01. főhadnagy a cs. és kir. 32. gyalogezredben Budapest, 1883. 11. 01. másod osztályú százados és századparancsnok a cs. és kir. 44. gyalogezredben Kaposvár, Budapest, Plevlje, 1887. 11. 01. első osztályú százados alakulatánál, 1892. 05. 01. őrnagy és a 4. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 101. gyalogezredben Békéscsaba, 1895. 05. 01. alezredes a cs. és kir. 82. gyalogezredben Székelyudvarhely, 1895. 10. 16. a 4. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 82. gyalogezredben Gyulaféhevár, 1898. 05. 01. ezredes alakulatánál, 1898. 06. 28. a cs. és kir. 26. gyalogezred parancsnoka Esztergom, Bécs, 1904. 04. 21. a cs. és kir. 53. gyalogdandár parancsnoka Kassa, 1904. 05. 01. vezérőrnagy csapattesténél, 1905. 11. 01. nyugdíjazás Budapesten, 1908. 08. 06. címzetes altábornagy. 1920. 06. 12-én hunyt el Budapesten.⁴⁰

Ulrich, Heinrich Edler von Trenkheim vezérőrnagy 1847. február 13-án született Lembergben. Élete végéig zsidó vallású volt. Nős volt, egy fiú és egy lány édesapja. Apja katonaeorvos volt. Az utász iskolaszázadot végezte Tullnban nagyon jó eredménnyel. Németül és horvátul tökéletesen, oroszul jól, olaszul a szolgálat igényeinek megfelelően beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1873. 12. 25. KM, 1888. 09. 01. D3, 1892. 04. 25. MVK3, 1898. 12. 02. MJM98, 1905. 09. 01. D2, 1906. 07. 16. EKO-R3, 1908. 12. 02. MJK08.

A következő külföldi kitüntetéseket birtokolta: 1903. 10. 18. Orosz Szent Anna Rend II. osztálya, Porosz Vörös Sas Rend II. osztálya, 1906. 04. 22. Spanyol Katonai Érdemrend III. osztálya, Szász Albert Rend parancsnoki keresztjének II. osztálya, Románia Csillaga Rend parancsnoki keresztje.

Az alábbi cím birtokosa volt: 1896. 07. 01. osztrák nemesi cím és az Edler von Trenkheim előnév.

1866-ban az itáliai hadjáratban hadnagyként az alábbi ütközetben vett részt: 06. 24. Custozza, a Poroszország elleni hadjárat utolsó fázisának is részese volt, de nem került ütközetbe. 1878-ban főhadnagyként és tartalék ezredszárnysegédként vett részt Bosznia-Hercegovina megszállásában, de ütközetbe nem került.

1865. 09. 01. örvezető – altizedes a cs. kir. 53. gyalogezredben Zágráb, 1865. 10. 17. hadapród, 1866. 05. 14. hadnagy, 1875. 05. 01. főhadnagy alakulatánál, 1881. 11. 01. másod osztályú százados és századparancsnok az 53. gyalogezredben Görz, Petrinja, Zágráb, 1885. 05. 01. első osztályú százados alakulatánál Zágráb, 1889. 01. 16. különleges alkalmazású százados a cs. és kir. 53. gyalogezredben Zágráb, 1890. 06. 20. századparancsnok a cs. és kir. 53. gyalogezredben Zágráb, 1893. 05. 01. őrnagy és zászlóaljparancsnok a cs. és kir. 53. gyalogezredben Otočac, 1895. 08. 01. különleges alkalmazású törzstiszt a cs. és kir. 53. gyalogezredben Zágráb, 1896. 08. 01. a 2. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 29. gyalogezredben Nagybecskerek, 1897. 05. 01. alezredes alakulatánál, 1899. 09. 18. a 2. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 29. gyalogezredben Temesvár, 1900. 11. 01. ezredes alakulatánál, 1901. 05. 01. különleges alkalmazású törzs-

⁴⁰ KA Qualifikationsliste Schweitzer 3123. doboz; KA GBBL NAR 350. doboz; KA Pensionsbuch Generäle IV. 146. o.; *Frühling* 1911. 3. o.; ÖBL 2001. 44. o.

tiszt a cs. és kir. 85. gyalogezredben Lőcse, 1902. 10. 17. a cs. és kir. 72. gyalogezred parancsnoka Bécs, 1906. 07. 16. a cs. és kir. 69. gyalogdandár parancsnoka Gyulafehérvár, 1906. 11. 01. vezérőrnagy beosztásában, 1907. 04. 01. várakozási illetékkel szabadságot Bécs, 1909. 08. 01. nyugdíjazás Bécsben, 1914. 10. 14-én hunyt el Bécsben.⁴¹

Vogel Simon címzetes vezérőrnagy 1850. december 18-án született Nádudvaron. Élete végéig zsidó vallású maradt. Nőtlen és gyermektelen volt. Apja kereskedő volt. Nyolc gimnáziumi osztályt végzett Nagyszombaton és Nagyváradon, két évet járt a budapesti egyetem bölcsészkarára, de nem vizsgázott le. 1870–72-ben a hadapródiskolát végezte Brünnben. Németül és magyarul tökéletesen, franciául jól, oroszul szükségképpen beszélt.

Az alábbi osztrák–magyar kitüntetések birtokosa volt: 1895. 04. 16. MVK3., 1895. 11. 12. D3, 1898. 12. 02. MJM98, 1907. 03. 16. EKO-R3, 1908. 12. 02. MJK08, 1909. 03. 01. BMVM.

A következő külföldi kitüntéseket birtokolta: 1906. 04. 22. Spanyol Katonai Érdemrend III. osztálya, 1907. 08. 01. Spanyol III. Károly Rend parancsnoki keresztje.

1869. 09. 13. gyalogos a cs. és kir. 39. gyalogezredben Brünn, 1870. 02. 18. őrzetető, 1871. 12. 16. tizedes, 1872. 10. 24. hadapród tizedes, 1873. 01. 01. hadapród-tiszthelyettes, 1873. 05. 01. hadnagy a cs. és kir. 39. gyalogezredben Brünn, 1875. 12. 01. várakozási illetékkel szabadságot Karcag, Temesvár, 1877. 01. 01. aktiválva a cs. és kir. 39. gyalogezredben Debrecen, 1877. 09. 27. a matematika, gyakorlati mérés tanár és magyar nyelv tanára a hadapródiskolán Kassa, 1878. 09. 15. főhadnagy a cs. és kir. 39. gyalogezredben és matematika tanár a hadapródiskolában Liebenau bei Graz, 1879. 09. 01. a cs. és kir. 39. gyalogezredben Arad, Nagyvárad, Zvornik, 1884. 11. 17. katonai állomásparancsnok Srebrenica, 1885. 11. 01. másod osztályú százados és századparancsnok a cs. és kir. 39. gyalogezredben Srebrenica, Foča, 1888. 11. 01. első osztályú százados a cs. és kir. 39. gyalogezredben Debrecen, 1891. 06. 01. különleges alkalmazású százados a cs. és kir. 39. gyalogezredben Debrecen, 1893. 01. 16. a bécsi Hadilevéltárba vezényelve adatgyűjtésre az ezredtörténet megírásához Bécs, 1893. 04. 18. századparancsnok a cs. és kir. 39. gyalogezredben Debrecen, Boljanić, Livno, 1895. 11. 01. őrnagy és kiegészítő kerületi parancsnok a cs. és kir. 76. gyalogezredben Sopron, 1897. 05. 01. a 2. zászlóalj parancsnoka a cs. és kir. 76. gyalogezredben Crkvice, Castelnuovo, Budua, 1898. 11. 01. alezredes alakulatánál, 1901. 09. 30. különleges alkalmazású törzstiszt a cs. és kir. 76. gyalogezredben Esztergom, 1902. 05. 01. ezredes alakulatánál, 1903. 02. 08. a cs. és kir. 38. gyalogezred parancsnoka Szarajevó, Budapest, 1908. 04. 14. betegszabadságon Budapest, 1908. 04. 23. felmentve a cs. és kir. 38. gyalogezred parancsnoksága alól, 1909. 03. 01. címzetes vezérőrnagy és nyugdíjazás Budapesten. 1916. 10. 31-től Meranban élt. 1917. 05. 03-án hunyt el Meranban. Az ottani zsidó temetőben temették el.⁴²

⁴¹ KA Qualifikationsliste Ulrich 3537. doboz; KA GBBL NAR 370. doboz; KA Pensionsbuch Generäle IV. 165. o.; *Frühling* 1911. 5. o.

⁴² KA Qualifikationsliste Vogel 3634. doboz; KA GBBL PaD 165/130; KA Pensionsbuch Generäle IV. 195. o.; *Weisl* 1971. 13. o.; *Frühling* 1911. 5–6. o.

BIBLIOGRÁFIA

- Balla* 2010. *Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok.* Budapest, 2010.
- Bihl* 1980. *Wolfdieter Bihl: Die Juden.* In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Bd. III. Die Völker des Reiches. 2. Teilband.* Hrsg. *Adam Wandruszka – Peter Urbanitsch.* Wien, 1980.
- Deák* 1993. *Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918.* Budapest, 1993.
- Frühling* 1911. *Moritz Frühling: Biographisches Handbuch der in der k.u.k. Österr.-ungar. Armee und Kriegsmarine aktiv gedienten Offiziere, Aerzte, Truppenrechnungsführer und sonstigen Militärbeamten jüdischen Stammes.* Wien, 1911.
- Hajdu* 1999. *Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály. Ferenc József magyar tisztjei.* Budapest, 1999.
- ÖBL 1972. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 25. Lieferung.* Bearb. von *Eva Obermayer-Marnach.* Wien–Köln–Graz, 1972. 404–405. o.
- ÖBL 1974. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 28. Lieferung.* Red. von *Eva Obermayer-Marnach.* Wien, 1974. 268. o.
- ÖBL 1979. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 36. Lieferung.* Red. von *Eva Obermayer-Marnach.* Wien, 1979. 60. o.
- ÖBL 2001. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 55. Lieferung.* Schriftleitung von *Peter Csendes.* Wien, 2001. 44. o.
- Rechter* 2014. *David Rechter: Die grosse Katastrophe: die österreichischen Juden und der Krieg.* In: *Weltuntergang. Jüdisches Leben und Sterben im Ersten Weltkrieg.* Hrsg. *Marcus G. Patka.* Wien–Graz–Klagenfurt, 2014.
- RK 1920. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg számára. Személyes Ügyek.* 95. sz. 1920. december 11. 2143. o.
- Schmidl* 1989. *Erwin A. Schmidl: Juden in der k. (u.) k. Armee 1788–1918.* Eisenstadt, 1989.
- Weisl* 1971. *Dr. Wolfgang von Weisl: Juden in der österreichischen und österreichisch-ungarischen Armee.* *Zeitschrift für die Geschichte der Juden*, VIII. (1971) 1–2. sz. 13. o.

RÖVIDÍTÉSEK

BM	Bosnisch-Herzegovinishe Erinnerungsmedaille = Bosznia-Hercegovinai Emlékérem
BMVM	Bronzene Militär Verdienstmedaille = Bronz Katonai Érdemérem
cs. és kir.	császári és királyi
cs. kir.	császári-királyi
D1, D2, D3	Militärdienstzeichen für Offiziere 1., 2., 3. Klasse = Katonai Tiszti Szolgálati Jel I., II. és III. osztálya
DIM	Militärdienstzeichen für Mannschaft 1. Klasse = Katonai Legénységi Szolgálati Jel I. osztálya
E	Ehrenmedaille für vierzigjährige treue Dienste = Díszérem 40 éves hű szolgálatért
EKO-R1, /R2, /-R3	Kaiserlich österreichische Orden der Eisernen Krone Ritter 1./ Ritter 2./ Ritter 3. Klasse = Osztrák Császári Vaskorona Rend I., II. és III. osztálya
FJO-K, FJO-OK, FJO-R	Kaiserlich österreichische Franz Joseph-Orden, –Komturkreuz, –Offizierskreuz, –Ritterkreuz = Osztrák Császári Ferenc József Rend parancsnoki-, tiszti- és lovagkeresztje
GMVM	Grosse Militär Verdienstmedaille = Nagy Katonai Érdemérem
GVK	Goldenes Verdienstkreuz = Arany Érdemkereszt
in Br.	in Brillanten = gyémántokkal
KA	Kriegsarcviv, Wien
KD	mit Kriegsdekoration = hadidíszítménnyel
KDS	Kriegsdekoration mit den Schwertern = hadidíszítmény kardokkal
KM	Kriegsmedaille = Hadiérem
LO-GK, LO-K, LO-R	Kaiserlichösterreichische Leopold-Orden, Grosskreuz./Kommandeurkreuz./ Ritterkreuz = Osztrák Császári Lipót Rend nagykeresztje, parancsnoki és lovagkeresztje
m. kir.	magyar királyi
m. WS	mit Wiederholungsspange = ismétlődő pánttal
MJK08	Militär-Jubiläumskreuz 1908 = Katonai Jubileumi Kereszt, 1908
MJM98	Bronzene Jubiläumserinnerungsmedaille für die bewaffnete Macht 1898 = Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára, 1898
MVK1., MVK2., MVK3.	Militär Verdienstkreuz 1., 2. und 3. Klasse = Katonai Érdemkereszt I., II. és III. osztálya
S z., m. S	Schwerter zum, mit den Schwertern = kardokkal
SMVM	Silberne Militär Verdienstmedaille = Ezüst Katonai Érdemérem
VSt-RK	Verdienststern vom Roten Kreuze = Vöröskereszt Érdemcsillaga

Tibor Balla

JEWISH GENERALS IN THE ARMY OF THE AUSTRO–HUNGARIAN MONARCHY, 1868–1918

Summary

In the first part of the paper the author describes the role the officers and generals of Jewish origin played in the army of the Habsburg Monarchy between 1868 and 1918. He emphasizes that a high level of religious tolerance was in practice in the army, there was no place for anti-Semitic behaviour in the corps of officers and generals. Next, the author examines the biographies of the Jewish generals, published in the second part of the paper, from historical-statistical and sociological viewpoints, and gives a summary of the consequences coming from the analysis. The aspects examined include the data related to the birth and death of the generals, their marital status, origin, education, knowledge of languages, homeland- and foreign decorations; their participation in different campaigns, their advancement in the military hierarchy and the positions they served in. As a result of the author's statements and conclusions we are given a marked picture for the first time of the Jewish generals of the Monarchy and of the role they had in the army.

The author is the first one to publish the detailed biographies of the thirteen generals of Jewish origin who served in the army of the Austro-Hungarian Monarchy between 1868 and 1918. These can be read in the second part of the study.

Tibor Balla

JÜDISCHE GENERÄLE IN DER STREITKRAFT DER ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHEN
MONARCHIE, 1868–1918

Resümee

Der Verfasser stellt im ersten Teil der Studie vor, welche Rolle die Offiziere und Generäle jüdischer Herkunft während der Zeit der Doppelmonarchie in der Streifkraft der Habsburgermonarchie spielten. Er hebt hervor, dass in der Armee des Donaureiches eine große Toleranz gegenüber Religionen spürbar war, und dass im Offiziers- und Generalkorps antisemitische Äußerungen keinen Platz hatten. Im Anschluss daran untersucht der Verfasser die im zweiten Teil der Studie veröffentlichten Biografien jüdischer Generäle aus historisch-statistischer und soziologischer Sicht und fasst die aufgrund dessen gemachten Schlussfolgerungen zusammen. Er untersucht die Geburts- und Todesdaten der Generäle, ihren Familienstand, ihre Herkunft, ihren Schulabschluss, ihre Sprachkenntnisse, ihre ungarischen und ausländischen Auszeichnungen, ihre Mitwirkung an diversen Feldzügen, ihr Aufsteigen in der Hierarchie des Militärs und ihre Dienstpositionen. Als Ergebnis seiner Feststellungen und Schlussfolgerungen erhalten wir erstmalig ein markantes Bild über die jüdischen Generäle der Monarchie und ihre Rolle innerhalb der Streitkraft.

Tibor Balla

GÉNÉRAUX JUIFS DANS L'ARMÉE DE LA MONARCHIE AUSTRO-HONGROISE, 1868–1918

Résumé

Dans la première partie de l'étude, l'auteur présente le rôle des officiers et des généraux d'origine juive dans l'armée de la Monarchie des Habsbourg à l'époque du dualisme. Il souligne que l'armée de l'empire danubien fut très tolérante en matière religieuse et que le corps des officiers et des officiers généraux n'a pas pu se permettre de manifestations antisémites. Ensuite, l'auteur procède à l'analyse historique, statistique et sociologique des biographies de généraux juifs publiées dans la deuxième partie de l'étude avant de faire la synthèse des conclusions qu'il a pu en tirer. Il examine les données de naissance et de décès des généraux, leur situation familiale, leur origine, leur niveau d'éducation, leurs connaissances de langue, leurs décorations nationales et internationales, leur participation aux différentes campagnes, leur avancement dans la hiérarchie militaire et leurs fonctions. Les constatations et les conclusions de l'auteur permettent aux lecteurs, pour la première fois, de se faire une idée des généraux juifs de la Monarchie et de leur rôle dans l'armée.

L'auteur est le premier à publier, dans la deuxième partie de l'étude, la biographie détaillée des 13 généraux d'origine juive qui servaient dans les forces armées de l'Autriche-Hongrie à l'époque du dualisme.

Тибор Балла

ЕВРЕЙСКИЕ ГЕНЕРАЛЫ В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ АВСТРО-ВЕНГЕРСКОЙ МОНАРХИИ,
1868–1918

Резюме

В первой части исследования автор представляет какую роль играли офицеры и генералы еврейского происхождения в вооруженных силах Габсбургской монархии во время дуализма. Он подчеркивает, что в вооруженных силах Дунайской империи наблюдалась религиозная толерантность высокой степени, в офицерском и генеральском составе не имели место никакие антисемитистические проявления. Затем автор статьи подвергает историко-статистическим и социологическим аспектам анализирование биографии еврейских генералов, опубликованных во второй части исследования, подводит итоги и на их основе делает выводы. Рассматривает данные рождения и смерти генералов, их семейное положение, происхождение, образование, знание языков, отечественные и иностранные награждения, участия их в различных военных походах, достигнутые звания в военной иерархии и их служебные должности. В результате выводов и заключений, мы впервые получаем характерную картину об еврейских генералах монархии, об их роли в вооруженных силах.

Автор во второй части исследования впервые публикует подробные биографии 13 генералов еврейского происхождения, которые служили в вооруженных силах Австро-Венгрии во время дуализма.